

NICOS POULANTZAS • Faşizm ve Diktatörlük

NICOS POULANTZAS 21 Eylül 1936'da Atina'da doğdu. 1953'te Atina Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ne girdi. Üniversite yıllarında Yunanistan Komünist Partisi'nin (KKE) gençlik kollarında ve tek yasal sol parti olan Birleşik Demokratik Sol'da (EDA) siyasi faaliyetlerde bulundu. Bir süre Heidelberg ve Münih'te çalışmalarına devam eden Poulantzas daha sonra Paris'e gitti ve 1964'e kadar hukuk felsefesi dersleri verdiği Université Panthéon-Sorbonne'da akademik kariyerine devam etti. Paris'te *Les Temps Modernes* çevresiyle yakın ilişki içinde bulundu. 1966'da Annie Leclerc ile evlendi. 1960'ların sonu ve 1970'ler boyunca kapitalist devlet teorisi ve modern kapitalist toplumlar hakkındaki tartışmaların merkezinde yer alan Poulantzas 3 Ekim 1979'da intihar etti.

Birikim Yayınları, 1980 (1 baskı)

Fascisme et Dictature

© 2004 Éditions La Découverte

İletişim Yayınları 1001 • Politika Dizisi 48

ISBN 975-05-0239-6

© 2004 İletişim Yayıncılık A.Ş. / 1. BASIM

1-3. Baskı 2004-2016, İstanbul

4. Baskı 2019, İstanbul

KAPAK Suat Aysu

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Seçkin Oktay

BASKI Sena Ofset · SERTİFİKA NO. 45030

Litros Yolu, 2. Matbaacılar Sitesi, B Blok, 6. Kat, No: 4NB 7-9-11
Topkapı, 34010, İstanbul, Tel: 212.613 38 46

CILT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 45003

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,
Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 40387

Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

NICOS POULANTZAS

Faşizm ve Diktatörlük

Fascisme et Dictature

ÇEVİREN *Ahmet Insel*

YAYINA HAZIRLAYAN *Murat Belge*

Bu kitabın çevirisi temel olarak 1974'te Seuil / Maspero tarafından yayımlanan Fransızca metinden yapıldı. Fakat gene aynı yıl İngiltere'de *New Left Books*'ta yayımlanan İngilizce çevirisiyle karşılaştırıldı ve bu baskıya yapılan eklemeler de elinizdeki çeviriye alındı.

İÇİNDEKİLER

NICOS POULANTZAS / AHMET İNSEL	11
UYARI	19
GİRİŞ	21
1. Faşizmler Dönemi Sorunu	25
BİRİNCİ BÖLÜM	
Emperyalizm ve Faşizm. Tekelci Kapitalizm ve Emperyalist Zincir Hakkında	27
İKİNCİ BÖLÜM	
Alman ve İtalyan Halkaları - Bunların Tarihçeleri	37
1. Almanya	37
2. İtalya	42
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
Faşizmler Dönemi ve III. Enternasyonal	49
1. Komintern'in Genel Görüşü ve Yön Değiştirmeleri: Sınıf Savaşının Dönem ve Adımları Sorunu	49
2. Komintern'in Faşizm Analizinde İlk Sonuç	62
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	
Sonuç: Tekelci Kapitalizme Geçiş ve "İktisadi Bunalım"	68

2. Faşizm ve Sınıf Savaşı..... 71

BİRİNCİ BÖLÜM

Siyasal Bunalım: Faşizm ve Olağanüstü Devlet..... 72

1. Sorun ve Komintern..... 72
2. Thalheimer, Gramsci, Troçki..... 76
3. Analitik Çerçeve: Siyasal Bunalım,
Sınıf Savaşı ve Kurumsal Sistem..... 79

İKİNCİ BÖLÜM

Faşistleşme Süreci..... 81

3. Faşizm ve Egemen Sınıflar..... 85

BİRİNCİ BÖLÜM

Genel Önergeler..... 87

1. Egemen Sınıf ve Sınıfların Egemen Fraksiyonları
Arasındaki Çelişkiler..... 87
2. Hegemonya Bunalımı..... 88
3. Hegemonya Değişimleri..... 89
4. Temsil Edenler - Temsil Olunanlar Bağının Kopması
ve Siyasal Partiler..... 89
5. İdeolojik Bunalım..... 92
6. Büyük Sermayenin ve İktidar Blokunun Hücumu..... 95
7. Faşist Partiler, Faşizm ve Egemen Sınıf
ve Fraksiyonlar, Egemenlik, Hegemonya
ve Yönetici Sınıf: Faşizmin Görelî Özerkliği..... 101

İKİNCİ BÖLÜM

Almanya..... 108

1. İktisadi Çelişkiler..... 108
2. Büyük ve Orta Sermaye. Faşizm “İktisaden Gerici”
Bir Olgudur mu?..... 115
3. Bunalım ve Siyasal-İdeolojik Süreç..... 120
4. Nazi Partisi, Nazizm, Egemen Sınıf ve Fraksiyonlar.
Hegemonya ve Yönetici Sınıf..... 130

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İtalya	137
1. İktisadi Çelişkiler	137
2. Büyük Sermaye ve Toprak Sahipleri.....	141
3. Bunalım ve Siyasal-İdeolojik Süreç.....	148
4. Faşist Parti, Faşizm ve Egemen Sınıf ve Fraksiyonlar. Hegemonya ve Yönetici Sınıf.....	157
4. Faşizm ve İşçi Sınıfı.....	163

BİRİNCİ BÖLÜM

Genel Önermeler	165
1. “Bozgun Süreci” ve İşçi Sınıfının Savunması: Bunun Evreleri ve Nitelikleri	165
2. İdeolojik Bunalım Biçimleri ve Devrimci Örgütlerin Bunalımı.....	170
3. Sosyal-Demokrasi; Sınıf Yapısı ve İşlevi, Siyaseti ve “Sosyal-Faşizm” Tezi.....	175
4. Komünist Partiler ve Siyasetleri. Komintern’in Dönemeçleri ve İttifaklar Stratejisi.....	185
5. Faşist Örgütler, Faşizm ve İşçi Sınıfı. Faşizm Altında İşçi Sınıfının Gerçek Durumu.....	195

İKİNCİ BÖLÜM

Almanya.....	199
1. Bozgun Süreci, Savunma ve Siyasal-İdeolojik Bunalım	199
2. Alman Sosyal-Demokrasisi	210
3. Alman Komünist Partisi.....	214
4. Nasyonal-Sosyalizm ve İşçi Sınıfı.....	223

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İtalya	234
1. Bozgun Süreci ve Savunma	234
2. Siyasal-İdeolojik Bunalım. Sorel ve Devrimci Sendikacılık.....	237
3. İtalyan Sosyal-Demokrasisi ve Maksimalizm	241
4. İtalyan Komünist Partisi.....	247
5. Faşizm ve İşçi Sınıfı	259

EK

SSCB ve Komintern	263
-------------------------	-----

5. Faşizm ve Küçük Burjuvazi..... 275

BİRİNCİ BÖLÜM

Küçük Burjuvazinin Sınıf Yapısı ve Küçük Burjuva İdeolojisi ile İlgili Ön Açıklama..... 277

İKİNCİ BÖLÜM

Genel Önergeler 289

1. Tekelci Kapitalizm ve Küçük Burjuvazi, Küçük Burjuvazinin İktisadi Durumu 289
2. Siyasal Bunalım: Bir Toplumsal Güç Olarak Küçük Burjuvazi, Faşist Partiler 290
3. İdeolojik Bunalım ve Faşist İdeoloji, Emperyalist İdeoloji ve Küçük Burjuva İdeolojisi 293
4. Faşizm Altında Küçük Burjuvazinin Gerçek Durumu .. 300

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Almanya..... 302

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İtalya 309

6. Faşizm ve Kırlar..... 313

BİRİNCİ BÖLÜM

Kırda Sınıflar..... 315

İKİNCİ BÖLÜM

Genel Önergeler 322

1. Kırlarda İktisadi Durum 322
2. Siyasal-İdeolojik Bunalım 322
3. Faşist Partiler. Faşizm ve Köylü Sınıfları, Kentler ve Kırlar 325
4. Tekelci Kapitalizm ve Kırlar. Faşizm Altında Köylü Sınıfların Gerçek Durumu 328

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Almanya..... 331

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İtalya 339

7. Faşist Devlet 347

BİRİNCİ BÖLÜM

Devlet Aygıtı ve İdeolojik Aygıtlara İlişkin

Ön Açıklamalar	349
1. Gramsci	349
2. Devlet Aygıtları Olarak İdeolojik Aygıtlar.....	351
3. Baskıcı Devlet Aygıtının Kolları ve İdeolojik Devlet Aygıtının Özellikleri.....	353

İKİNCİ BÖLÜM

Olağanüstü Devlet Biçimi ve Faşist Devlet:

Devlet Tipi, Devlet Biçimi ve Rejim Biçimi	361
---	-----

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Olağanüstü Devlet Biçimleri Üzerine

Genel Açıklamalar	364
1. Devletin Mücadele Biçimleri.....	364
2. Banka Aygıtı ve İdeolojik Aygıtlar Arasındaki İlişkilerde Değişmeler.....	365
3. Egemen Kol veya Aygıtın Yer Değiştirmesi	370
4. Hukukî Sistemde Değişiklikler: Hukukî Düzenleme ve Sınırları	372
5. Oy Verme İlkesinde Değişiklikler ve Bunların Anlamı: Tek Parti Konusu	377
6. Bürokratlaşma Göstergesi.....	381
7. Merkezilik ve İç Çelişkiler.....	382

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Olağanüstü Rejim Biçimi Olarak Devlet Üzerine

Genel Önermeler	385
1. Yerleşik Sistem	385
2. Aygıtlar İçinde Faşistleşme Süreci	387

BEŞİNCİ BÖLÜM

Almanya	390
1. Faşizmin Yükselişi	390
2. Kurulu Sistem.....	394

ALTINCI BÖLÜM

İtalya	405
1. Faşizmin Yükselişi	405
2. Kurulu Sistem	407
Sonuç	413

NİCOS POULANTZAS
AHMET İNSEL

Nicos Poulantzas 3 Ekim 1979 günü, 43 yaşında Paris'te öldü. 1960'ta Yunanistan'dan göçüp Paris'e yerleşen Poulantzas, 1964 yılında Sartre'ın çok beğendiği ve ağırlığı onun varoluşçu tezlerine yakınlaşan, kanun, yasallık ve hukuk konusunda bir doktora tezi savunduktan kısa bir süre sonra, Althusser ve Marksist yapısalcılıkla karşılaştı. Poulantzas'ı uluslararası planda tanıtan ilk kitabı *Siyasal İktidar ve Toplumsal Sınıflar* (1968), Althusser ve Balibar'ın *Kapital'i Okumak* adlı kitaplarının etrafında oluşan Marksist düşünce ve tartışma ortamı içinde ortaya çıktı. Sartre'cı-Marksist tezlerin savunucusu Poulantzas'ın yerini, toplumu yapısal kerteler (iktisat, ideoloji ve politika) çerçevesinde inceleyen, 1960 yılları Fransa'sının Marksist prototipi aldı. Bu teorik çerçeve içinde, Poulantzas Althusser'in yapmadığını yaparak, burjuva devletinin yerini, kendini yeniden üretme sürecini ve bu devlet içinde geçen sınıf mücadelelerinin hiyerarşisini incelemeye çalıştı. 1968'de Poulantzas için devlet, görece özerk bir sınıf kurumu olmasının yanında, toplumun uyumunu sağlama ve bu uyumu koruma görevi çerçevesinde başlıca üç işlev (iktisadî, ideolojik ve politik işlevler) içeren, özellikle politik işlevin ötekileri üst-belirlediği ve diğer iki işlevin politik işlev içinde yoğunlaştığı bir kurumdur. Bura-

da Althusser'den alınmış üst-belirlenme kavramı üzerinde durmakta yarar var.

Poulantzas, politik kerteyi incelerken, Althusser'i izleyerek, bu kertenin bütünüyle özerk olmadığını, sınıf savaşının en son kertede iktisat tarafından belirlendiğini kabul eder. Ama siyasetin ve ideolojinin sınıf savaşının konumunu yansıtmaları ölçüsünde kurulan zincirleme ilişkinin, çözümlenmeyi bir anda saf bir ekonomizme getirdiğini hisseden Poulantzas, tarihte tehlikeli sonuçları görülmüş olan bu sapmadan kurtulmak için, bir yandan "iktisadın en son kertede belirleyici" olduğunu savunurken, bir yandan da tüm belirleyici kertelerin kendi aralarında, karşılıklı belirlendiklerini (üst-belirleme) ileri sürer.

1968'deki kitabından Poulantzas'ın kapitalist devlet üzerine bütünsel bir analize ulaşmak istediği izlenimi çıkabilir. Gerçekten de siyaset üzerine genel bir inceleme, iktidar kavramı (iktidar kavramının oluşum yeri sınıf pratikleri alanıdır, der) ve kapitalist devlet tarzının aldığı biçimlerin ve bu biçimlerin somuta geçirildiği rejimlerin bir tipolojisi ve devlet personeli (bürokrasi) ve elitlerin egemen sınıflarla olan ilişkilerini göstermesi ele alındığında, bunların bütünsel bir devlet teorisinin ilk basamakları olduğu izlenimi uyanır. Fakat böyle hacimli bir teoriye ulaşmak için ilk önce "genel olarak" üretim tarzlarının teorisini oluşturmak gerekir. Fransa'da Marksizmin 1960'ların sonunda vardığı çıkmaz, kendisinin büyük gürültülerle başlattığı ve boyunu aşan böyle bir teorik perspektifi hedef almasından kaynaklanıyordu.

Poulantzas bunun farkına erken vardı. Ekonomizmden sıyrıldığı ölçüde, bunun tarihi kökenlerini araştırmak gerekliliği ortaya çıkıyordu. *Faşizm ve Diktatörlük* adlı kitabı (1970) faşizmin özgüllüğü ve Alman nasyonal-sosyalizmi ve İtalyan faşizminin tarihi süreç içinde birleştikleri ve ayrıldıkları noktaları incelemesinin yanında, III. Enternasyonal'in özellikle faşizm analizi karşısında düştüğü saf ekonomizmin altını çizmeyi amaçlıyordu. Mao'nun kültür devrimi ve belli açılardan "anti-Stalinci" yaklaşımının çekiciliğine kapılmış Althusser ve çevresinden Poulantzas'ın kopuşu, aynı zamanda belli umutların

yıkıldığı, Mayıs '68 sonrasında heyecanının geçtiği ve Althusser'in kendi sorunsalının belli boyutları üzerine özeleştiriyeye başladığı "arayış" ortamında gerçekleşti.

Faşizm ve Diktatörlük'ten sonra Poulantzas tüm araştırmasının ağırlığını kapitalist devletin işleme mekanizmaları üzerine yöneltti. *Bugünkü Kapitalizmde Toplumsal Sınıflar* (1974), Fransız Komünist Partisi'nin 1970'lerin başından itibaren toplumu değiştirme stratejisine dayanak olarak sunduğu Tekelci Devlet Kapitalizmi tezinin karşısında, özellikle somut Fransız toplumunu ve bu toplumda iktidar blokuna katılan veya bu bloku destekleyen sınıfları incelemeye çalışıyordu. Tekelci Devlet Kapitalizmi tezinin "tek bir mekanizmada tekellerin ve devletin birleşmesini", tekelci olmayan kesimlerin iktidar blokunun dışında olduklarını, devletin iki ayrı parça olarak ele alınabileceğini (tekellerin devleti ve toplumsal-koruyucu devlet) iddia eden görüşlerine karşı, o dönemde FKP içinde cılız olarak var olan ve asıl gücünü Troçkist düşünürlerde bulan eleştirilere Poulantzas bu kitabıyla somut bir boyut kattı.

"Ortak Sol" ve "Solun Ortak Hükümet Programı"nın Fransa'da önemli bir dinamik yaratmasıyla, sol içi tartışmanın merkezi bütünüyle devlet ve iktidar sorununa kaydı. FKP'nin "devlet, devleti elinde tutan sınıfların dolaysız aracıdır" tezi karşısında Poulantzas, başka düşünürlerle birlikte, devletin görece özerkliği, devletin toplumda sınıf egemenliğini meşrulaştırma işlevi üzerinde karşı tezler geliştirdiler. 1976 yılında yayımlanan ve Poulantzas, S. de Brunhoff, C. Buci-Glucksman, Joachim Hirsch, J.-M. Vincent ve başka Marksist düşünürlerin yazılarının bulunduğu *Devletin Bunalımı* adlı derleme bu ortamda ortaya çıktı.

Poulantzas bu derlemedeki yazısında 1978'de yayımlanacak olan *Devlet, İktidar ve Sosyalizm* kitabının temel sorunsalını kurmaya başladı. Doğu ve Batı Avrupa'da giderek yaygınlaşan bürokratik, müdahaleci devlet üzerine dikkatini yoğunlaştırdı. Bu çerçevede onun için temel nokta iktisadî üretim süreci içinde kertenin artan belirleyici bir işlev görmeye başlamasıdır.

Poulantzas'ın yayımlanmış bu son kitabı üzerinde daha

uzun durmadan önce, 1975'te yayımlanmış ve Portekiz, Yunanistan ve İspanya'da diktatörlük rejimlerinin yıkılmasını belli bir coğrafi konjonktür (Avrupa ve Ortak Pazar) ve uluslararası iktisadî, siyasal bunalım çerçevesinde ele alan *Diktatörlüklerin Bunalımı* adlı kitabını belirtmek gerek. Türkiye açısından da önemli ipuçları taşıyan kitabın temel sorunsalı, kapitalizmin güncel bunalımı çerçevesinde Avrupa için tarihin karanlıklarına gömüldüğü sanılan otoriter devlet biçiminin giderek ortaya çıkabileceğini vurgulamaktır. Öte yandan, diktatörlükten “kurtulmuş” üç toplumun bu süreçlerinin incelenmesiyle, burjuvaziyle yapılacak ittifakların nasıl bir karmaşıklık üzerine oturduğunu ve “iç burjuvazinin” demokratikleşme süreci sonunda nasıl hegemonyasını kurmayı başardığını belirtmektedir. “Olağanüstü bir rejime karşı, çözüm olarak *en son anda* başvurulmuş tarihi anlaşmaların ortaya çıkabileceği, halk hareketinin savunmada olduğu anı beklememek” fikri Poulantzas'ın, sosyalizmin, karanlık gecenin bir anda aydınlığa kavuşması olarak ele alınmaması gerektiğini vurgulayan düşüncesinin altını çizmektedir.

Eğer Poulantzas'ın düşüncesinin evriminde bir dönemleme yapmak gerekirse, son kitabı *Devlet, İktidar ve Sosyalizm*'i yeni bir evrenin başlangıcı olarak ele almak gerekir. Genel bir devlet teorisi olamayacağı ölçüde, Poulantzas için bir devlet tarzından başka bir devlet tarzına geçişin de teorisi olamaz. Özellikle kapitalist devletten sosyalist devlete geçişin genel bir teorisi olamaz. Bu konuda yapılan çalışmalar (ve en başta kendi çalışması) salt eylem için rehberlik görevi gören, fakat rehberliği yönlendirici olmayı aşmayan “teorik stratejik” kavramlar olabilirler.

Ayrıca bu sorunsal içinde, Althusser'in tersine, devlet salt sınırlayıcı, baskıcı bir kurum değildir. “Devlet pozitif olarak çalışır, *yaratır, değiştirir, gerçek şeyler üretir.*” Devletin eylemlerini salt ideoloji ve baskı olarak ele alınca, aynı devletin iktisadî eylemlerini anlayamayız, der. Buradan iktidar sorununa geçmek gerekir. Poulantzas için Marksizmde iktidar devlete indirgenemez. Üretim ilişkileri içinde ve dışında yer alan çeşitli iktidar

ilişkileri vardır. İktisadi süreç ve üretim ilişkilerini de bir iktidar ağı olarak ele almak gerekir. Burada Poulantzas'ın Foucault'dan aldığı ve onunla tartışmaya girdiği iktidar ilişkileri sorunu üzerinde durmakta yarar var. İktidarın ilişkinin salt bir kutbu olmadığı konusunda Foucault ile birleşen Poulantzas, bundan sonra Foucault'nun iktidarın dışında olma perspektifini eleştirir. Poulantzas için iktidar ilişkidir. Örneğin kapitalist toplumda ezilen sınıflar devlet iktidarının içindedirler. Bu iktidarın bir ucunu oluştururlar. Bunun dışında ideolojik aygıtlar, çeşitli söylemler iktidarın oluşumunda devlet boyutunu aşarak, iktidar ilişkisini kurarlar. Sorun böyle ele alınınca, iktidarın dışında olmak gibi bir perspektifin olanaksız olduğu, istesek de istemesek de iktidar ilişkileri içinde olduğumuz sonucu çıkar.

Poulantzas için devlet bir iktidar ilişkisi, “güçler ilişkisinin yoğunlaştığı” yer olduğu ölçüde, bu ilişkinin evrimiyle iktidarın yeri de değişebilir (örneğin iktidar millet meclisinden yürütme organına veya daha başka organlara doğru kayabilir).

Fakat devletin “teorik maddiyeti” nedir? Poulantzas için bu salt siyasal baskınlık değildir; ama devlet ve iktisatın görece ayrılığı da (devlet ve sivil toplumun ikilemi) değildir. Devletin en güçlü temelini üretim ilişkileri ve onların kapitalist özgüllüğü olduğunu düşünmeye devam eder. Bu çerçevede, Poulantzas, sorunsalının boyutlarını Marksizmin pek girmediği alanlara, fikir emeği/kol emeği, bilgi ve iktidar, bireyselleşme, ulus ve kanun sorunlarına doğru genişletir.

Devletin etrafında biçimlenen tüm bu sorunların yanında, Poulantzas eski yazılarına göre 1978'de ilk kez sosyalizme geçişe yönelik öneriler geliştirmeye başladı. “Demokratik Sosyalizme” geçiş için, bir yandan halk kitleleri örgütlerinin özerkliğini ileri sürerken, bu önerinin en uç aşaması olan iktidar ilişkileri içinde yer almayan ve devletle ilişkileri *devleti unutmak* olan görüşün belki de “devletçiliğe meydanı boş bırakmak için en uygun yol olduğu” üzerine dikkatleri çeker.

Bu “demokratik sosyalizm” devletçi olmayacaktır. Dolayısıyla buna ulaşmak için geçilmesi gereken yol devlet kurumunu içerden fethederek, onu sonradan değiştirmek olamaz. Kurum

olarak devletin ürettiği özgül bir personel vardır: Devlet bürokrasisi. Sınıf savaşının bu devlet personelinin içinde de var olduğunu belirttikten sonra, halk kesimlerine doğru eğilimi olan devlet personeli kesiminin bile devlet aygıtı içinde işin toplumsal bölüşümünün yeniden üretimini –hiyerarşik bürokrasileşme–, reddetmediklerini belirtir ve devletin değişmesinin devlet personelinin değişmesiyle kesinlikle gerçekleşmeyeceği üzerinde durur.

“Demokratik sosyalizme” geçiş ne Lenin’in belirttiği türden bir ikili iktidar stratejisi ve burjuva temsili demokrasisinin tümüyle reddi yoluyla olacaktır, ne de devleti bir araç olarak gören ekonomist-araççı Marksist yaklaşım bu topluma ulaşabilir Poulantzas için. Dolayısıyla bu yeni topluma ulaşacak dinamiğin boyutu çoğul olmalıdır. Bir yanda toplumsal hareketlerin özerkliği (belki siyasal partilerden de bağımsızlıkları) öte yandan temsili demokrasinin geliştirilmesi ve kitlesel işçi partilerinin kendilerini devlet ve iktidar şeması üzerine oturtmak yerine geleceğin toplumunun yapılarının nüvelerini içlerinde taşımaları.

Poulantzas’ın düşüncesi görüldüğü gibi 1960 sonrası Marksist düşünce içinde gerçekleşen yenilenmenin izlerini bütünüyle taşımakta. Poulantzas Avrupa-komünizmi kavramının gelişimi içinde, bu yaklaşımın reformist kanadı karşısında “sol Avrupa-komünizmini” savunanların önde gelenlerindendi.

Son olarak, Poulantzas’ın Yunanistan’da Sovyetler Birliği’ne çok yakından bağlı Yunan (dış) Komünist Partisi’nden ayrılanların kurduğu Yunan (iç) Komünist Partisi’nin önde gelen üyelerinden olduğunu belirtmekte yarar var.

Poulantzas’ın basılmış kitapları:

- “Nature des choses et droit” (“Şeylerin doğası ve hukuk”) 1966 Paris, LGDJ, (doktora tezi).
- *Pouvoir politique et classes sociales* 1968, Paris, Librairie F. Maspero (Siyasal İktidar ve Toplumsal Sınıflar, çev. Fevzi Topaçoğlu-Şen Sürer Kaya, Belge Yay., 1992).
- *Fascisme et Dictature (Faşizm ve Diktatörlük)* 1970, Paris, Librairie F. Maspero. II. baskı 1974, Seul/Maspero.
- *Les classes sociales dans le capitalisme aujourd’hui* (“Bugünkü kapitalizmde toplumsal sınıflar”) 1974, Paris, Seul.

- La crise des dictatures 1975, Seuil/F. Maspero (*Geçiş Süreci*, Belge Yay., 1986).
- “L’Etat, le Pouvoir et le Socialisme” (“Devlet, İktidar ve Sosyalizm”) 1978, Paris. P.U.F.
- Bunların dışında Poulantzas’ın derlediği ve içinde kendisinin de bir yazısının olduğu *Devletin Bunalımı* 1976, Paris, P.U.F.

Fransızca çıkmış makaleleri için bkz., *Dialectiques* dergisinin Bahar 1976 (no. 13), Kış 1977 (no. 17) ve Güz 1979 (no. 28) içinde devlet üzerine yaptığı söyleşiler; *La Nouvelle Critique* dergisinin Şubat 1977 sayısında ve *France Nouvelle* dergisinin 1 Kasım 1976 tarihli sayısındaki tartışmalar; *Repères* dergisinin Ocak 1977 sayısındaki tartışma;

Birikim, sayı 56/57, Ekim-Kasım 1979

UYARI

Faşizm ve Diktatörlük'ün bu baskısı 1970'teki baskısından biraz değişiktir. Cep kitabı olarak basılırken gereken bazı atlamalar yaptım. Fakat bunlar kitabın genel anlamını değiştirmemektedir. Söz konusu değişiklikler özet olarak şöyledir:

a) Kitabın son bölümünde yer alan ve faşist devletle ilgili somut çözümler; aslında bu çözümler, daha önceki bölümlerde ifade edilen düşüncelerin tekrar ele alınıp sistemleştirilmesinden ibaretti;

b) "SSCB ve Komintern" başlığı altındaki ek bölüm: Burada daha çok belli başlı araştırma yönlerinin gösterildiği ve temel olarak "ekonomizm" sorununun ele alındığı bir bölüm söz konusu idi. O zamandan beri, bu konuda çok sayıda eser çıktığından bu bölüme gerek kalmadı.

Son olarak, şunu belirtiyim: Bu kitaptaki, özellikle emperyalizm, tekelci sermaye, devlet ve küçük burjuvazi vb. ilgili çözümler, son kitabım, "*Les Classes Sociales dans le Capitalisme aujourd'hui*" (Bugünkü kapitalizmde sosyal sınıflar), Edition du Seuil, 1974, içinde yeniden ele alınıp geliştirilmiştir.

N. POULANTZAS

GİRİŞ

Şu sıra, faşizm konusunda bir incelemeye ne gerek var? Böyle bir inceleme bana konusunun güncelliği nedeniyle, siyasal bir gereklilikle bağdaşır gibi geldi. Gerçekten de, yakın bir zamana kadar faşizm ve öbür diktatörlük biçimleri sorunu, tarihin karanlıklarında kalmış akademik bir olay yazma uğraşının konusuymuş gibi görünüyordu. Halbuki emperyalizmin günümüzde, emperyalist metropolleri de sarmakta olan ve daha henüz başlangıç halindeki, dünya ölçüsünde ciddi bir bunalımla karşı karşıya olduğu gittikçe açık bir biçimde ortaya çıkmaktadır. Böylece, bu geniş ve açık dönemi (gelecek uzun sürer) niteleyen sınıf mücadelesindeki keskinleşme nedeniyle, devrim sorununun güncelliği gibi, olağanüstü devlet sorunu ve böylece faşizm sorunu güncelleşmektedir.

Tarihî maddeciliğin her incelemesi gibi, bu çalışmanın konusu da karmaşıktır. Konu başlıca üç yönden ele alınmaktadır:

1 - Özgül siyasî olgu olma açısından faşizm: Bu olguyu, kurulmuş olduğu yerde gösterdiği ikincil özelliklerin dışında, nedenlerinin ve sonuçlarının çözümlemesi ile temel nitelikleri çerçevesinde ele almaya çalıştım. Fakat, araştırma düzeyinde de bir tek sunuş biçimi vardır: *Somut durumların analizi* yoluyla, faşizmlerin, kurulmuş oldukları yerlerde derinlemesine

incelenmesi. Ancak bu yolla, ikincil etkenler gerçek nedenlerden ayırt edilebilirler ve bu gerçek nedenleri ayırt ederek böyle bir olgunun yeniden doğmasının imkân ve koşulları belirlenebilir;

2 - Faşizm, olağanüstü devlet biçiminin özel bir rejim biçiminden başka bir şey değildir. Bunun dışında, Bonapartizm ve çeşitli askerî diktatörlük biçimleri gibi biçimleri de vardır. Faşizmin ayırt edici siyasal olgusunu ancak, diğer olağanüstü kapitalist rejimleri de içeren bir olağanüstü devlet ve siyasal bunalım teorisini önermekle inceleyebildim;

3 - Bu çalışmanın üçüncü yönü, III. Enternasyonal'in faşizm karşısındaki siyasetini incelemektedir. Açıktır ki, işçi sınıfından söz etmeksizin faşizmden söz edilemez ve iki dünya savaşı arasındaki dönemde de, Komintern'in siyaseti ele alınmadan işçi sınıfından söz edilemez.

Üstelik, Komintern'in faşizm karşısındaki siyasetini kavramak için, yalnız Komintern'in faşizm olgusu üzerine görüşlerini açıklamak yetmez. Bunun dışında, Komintern'in gerçek siyasetinin ve bu siyasete yön veren ilkelerin de incelenmesi gerekir. Bundan başka, Komintern'in niteliksel Avrupa merkeziliği ve hemen hemen doğuşundan itibaren tüm hayatı boyunca Avrupa faşizmlerine cephe alması nedeniyle, faşizm karşısındaki siyaseti, gerçekte, işçi sınıfı hareketinin genel sorunları konusundaki siyasetini bütün teorik ve pratik yönleriyle göstermektedir. Böylelikle faşizmlerin tarihi konumları, Komintern'in incelenmesi için tamamen ayrıcalıklı somut bir alan oluşturur: Ben de eldeki bu çalışmada, bu siyasetin ilkelere ilişkin incelenmesine bağlı kalarak, somut sonuçlarını ele alıp, Komintern'le ilgili bir dönemleme öne sürerek bunu yapmaya çalıştım.

Ayrıca, böyle bir incelemenin güncelliğini belirtmek belki gereksizdir bile; işçi sınıfı hareketi hâlâ geniş ölçüde III. Enternasyonal'in damgasını taşımaktadır.

Fakat kitabın, konusunun oluşumunu yönlendiren ana çizgisi, faşizmdir. Eğer konu bizzat olağanüstü devlet konusu olsaydı, Bonapartizm ve askerî diktatörlüklerin kesin ve ayrı-

tılı analizine girmem gerekecekti. Aynı şey III. Enternasyonal için de geçerlidir: Kitabın asıl konusu III. Enternasyonal olmuş olsaydı, III. Enternasyonal'in siyasetinin burada göz önüne alınmamış olan birçok yönlerini örneğin sömürge sorununu da bu çalışmaya katmam gerekecekti.

Bununla birlikte, burada faşizmi ele alırken, çözümleme alanını aşan bazı geliştirmelere girmek zorunda kaldım. Devlet aygıtları ve kapitalist devlet konusuna gelince; faşist devlet, kapitalist devletin öbür biçimleri ile asla karıştırılmaması gereken özgül bir olağanüstü devlet biçimidir. Faşist devlet, siyasal bir bunalıma denk düşen kritik bir devlet ve rejim biçimini oluşturur. Fakat her bunalımın özelliği de, yalnız kendine özgü olmayan özellikleri içinde taşımaktadır: Kritik ve özgül bir olgu olarak faşizmin incelenmesi, kapitalist devletin bazı yönlerinin kendi yapısı içinde derinlemesine incelenmesine de elverişlidir. Aynı şey başka birçok sorun için de geçerlidir: Örneğin faşizm çerçevesi içindeki işlevi açıklayıcı olan küçük burjuvazi sorunu böylece derinlemesine incelenebilir. Bunlara ilaveten belirtmeye, açıklamaya ve düzeltmeye çalıştığım bir dizi toplumsal ve siyasal analiz kavramları için de aynı durum geçerlidir.

Okur, burada, Alman ve İtalyan faşizmlerinin tarihî incelemesinin değil, bir siyasal kuram çalışmasının söz konusu olduğunu bilmelidir. Şüphesiz böyle bir çalışma yalnız derinlemesine bir tarih araştırmasıyla birlikte yapılabilir. Ne var ki, ne verilerin değerlendiriliş biçimi, ne de sonuçların ifade edilmiş düzeni bu iki araştırma biçiminde aynı olamaz. Eldeki çalışmada, özgül bir siyasi olgu olarak faşizmin temel özelliklerini ayırt etmeye çalıştım: Burada tarihî "olaylar" ve somut ayrıntılar ancak konuya çok açık şekilde ve kesin olarak ışık tuttıkları ölçüde ele alınıp açıklanmışlardır.

Çözümlemenin gelişimine bağlı olarak bu ayrıntıların açık bir şekilde belirtilmesi, kitabın genel yapısını da belirlemektedir.

1 - Her bölümde konunun önemli yerine gelince, önce bir takım genel önermeler sunup, daha sonra Alman ve İtalya somut örneklerinin bu genel önermeleri örnekleyen analizlerini yapan genel bir plan seçtim;

2 - Bu somut durumların analizinde yalnız gerçekten yerleşmeyi başarmış faşizmleri ele aldım. Bunun nedeni, araştırma konusunun değişik faşist hareketlerin tarihî incelemesi olmamasıdır. Gerçekten de, faşizmlerin yerleşmiş oldukları ülkelerde ele alınıp incelenmesi, faşizmin gerek hareket ve gerekse süreç olarak başlıca özelliklerinin daha iyi kavranıp, daha net bir biçimde açıklanması ve yargılanmasına imkân verir;

3 - Somut durumlarla ilgili bu analizde, yalnız Almanya ve İtalya örnekleriyle yetindim: Örnekleri çoğaltmak, bu görüş açısı içinde, fazla bir şey kazandırmaz; ve çok sayıda örneği sonsuza dek karşılaştıran bir yaklaşımla bir araştırma konusu etkili bir şekilde ortaya konmaz.

Fakat buna karşılık, bu somut örnekleri başlıca iki nedenden ötürü seçtim:

a) Alman ve İtalyan faşizmleri, gerek Avrupa çevresinde ortaya çıkmış olmaları ve gerekse Enternasyonal'in faşizme karşı siyasetinin bunlar üzerinde yoğunlaşmış olmasından dolayı, burada, örneğin Japon faşizmine göre çok daha dolaysız bir siyasal ilgi konusu olmaktadır;

b) Her biri eşitsiz bir biçimde olmakla birlikte, bu iki örnek durum, Avrupa'da gelişen faşizmin başlıca özelliklerini gayet açık bir şekilde göstermektedir. Bu nedenle, faşizme dahil olan ama ondan daha fazla askerî diktatörlük özellikleriyle karmaşık bir biçimde gösteren İspanya örneğinin incelenmesine girmedim.

4 - Bu çalışmada dar kronolojik sırayı izledim: Her bölümdeki genel açıklamaların hemen ardından Almanya örneği geliyor ve bunu İtalya örneğinin ele alınması izliyor. Somut gerçeklikte Nazizm, faşizmin temel karakterlerini İtalyan faşizminden daha net ve eksiksiz bir biçimde ortaya koymaktadır. Bu açıklama sırası, Nazizmin, her türlü faşizmin kıyaslanıp ölçülebileceği bir "model" oluşturduğu anlamını vermez: Böyle bir sıralama, eldeki çalışmanın konusunun ve karakterinin gerektirdiği açıklığı kolaylaştırır.